

Ouder-Kind relatie bij intacte en gescheiden gezinnen

Ouderlijke scheiding en de relatie tussen ouder en kind

10-06-16

Docent: Inge Van Der Valk

Cursus: Thesie Pedagogische Wetenschappen

Code: 200600042

Nina Boom, 5749190

Sindy Van Der Linden, 5849993

Danique Nobach, 5733421

Dian Scholten, 5849985

Abstract

The purpose of this research is to find an answer to the question: 'Are there differences between divorced and intact families in the quality of parent-child relationships for adolescents aged 12 to 16?' The expectation based on literature was that these differences would be significant and that the relationships within intact families would be higher rated than the relationships within divorced families. Data was collected on secondary schools. 512 students were asked to participate in this research by answering the questions in the questionnaire. To analyse the data, we computed t-tests and 2-way ANOVA's. Results show that there are significant differences between intact and divorced families. Relationships within intact families are higher rated in the questionnaire than relationships within divorced families. No significant differences were found between boys and girls and their relationship with their parents in relation to family structure. The quality of relationships between parents and their child seems to be better in intact families. The relationship with the mother is better in both intact and divorced families. In this research we have seen that divorced families have a lower rated parent-child relationship than intact families. The parent-child relationship is important for the development of the child. Interventions after parental divorce to maintain a good relationship between parent and child could be helpful, but this would need future research.

Keywords: Relationship quality, parent-child, divorced families, gender role

Voorwoord

Dit onderzoek heeft ons gericht leren kijken naar de verzamelde en geanalyseerde data, om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. De gevonden literatuur is samengevoegd tot theoretisch kader, waarbij alle aspecten rondom de hoofdvraag worden beschreven. Vanuit de data die verzameld is, hebben we een resultatensectie kunnen schrijven waaruit we heldere conclusies konden trekken. Doordat er tussendoor veel feedback momenten zijn geweest, hebben we de thesis steeds weer kunnen herschrijven en verfijnen. Uiteindelijk heeft het gehele proces van het onderzoek geleid tot het schrijven van een wetenschappelijk artikel. Het artikel is samen geschreven, waardoor enkele delen ook individueel zijn geschreven. De theoretische inleiding, de relatiekwaliteit tussen moeder en kind en dit onderzoek zijn geschreven door Dian, de relatiekwaliteit tussen vader en kind zijn geschreven door Nina en Danique, de relatiekwaliteit in intacte gezinnen is geschreven door Sindy, de rol van het geslacht is geschreven door Sindy en Danique. In de resultatensectie en de conclusie zijn de deelvragen opgedeeld. Deelvraag 1a is behandeld door Dian, deelvraag 1b door Sindy, deelvraag 2a door Nina en deelvraag 2b door Danique. De rest van het artikel is gezamenlijk geschreven.

De samenwerking hebben wij als zeer prettig ervaren, waardoor we tot een mooi eindresultaat zijn gekomen. Als laatste willen graag onze thesisbegeleidster Inge van der Valk bedanken voor alle begeleiding en feedback die zij ons heeft gegeven.

Theoretische inleiding

In Nederland krijgen elk jaar ongeveer 70.000 thuiswonende kinderen te maken met de gevolgen van een scheiding (Spruijt, 2007). Veel onderzoek laat zien dat de gevolgen van een scheiding negatief kunnen zijn voor kinderen. Gemiddeld genomen blijkt dat bij gescheiden gezinnen sprake is van een slechtere ouder-kind relatie dan bij intacte gezinnen (Van der Valk, Spruijt, Goede, Meeus, & Maas, 2004). Volgens het onderzoek van King en Sobolewski (2006) is de relatie tussen ouders en kind belangrijk voor het algemeen functioneren van het kind. Dit is een reden om verder onderzoek te doen naar de relatiekwaliteit tussen ouders en kind in relatie tot ouderlijke scheiding.

In deze inleiding wordt een empirisch en theoretisch kader gegeven voor het onderzoek naar de verschillen tussen de relatiekwaliteit bij ouders en hun kinderen in gescheiden en intacte gezinnen. Ten eerste is te lezen welke algemene gevolgen een scheiding kan hebben voor kinderen en adolescenten. Vervolgens wordt er ingegaan op de relatiekwaliteit met ouders, eerst bij intacte gezinnen en vervolgens bij gescheiden gezinnen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de moeder-kind en vader-kind relatie. Aansluitend daarop wordt de rol van het geslacht van het kind besproken. Tot slot volgt een korte beschrijving van de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek.

Scheidingen en de gevolgen daarvan op jongeren

Onderzoek heeft aangetoond dat een echtscheiding op verschillende manieren een negatief effect kan hebben op kinderen (Videon, 2002). In vergelijking met kinderen uit intacte gezinnen, vertonen kinderen uit scheidingsgezinnen gemiddeld genomen meer problematisch gedrag, meer problemen in de sociale ontwikkeling, presteren lager op school en hebben zij een lager zelfbeeld (Amato, 2001; Amato, 2010). Geconcludeerd kan worden dat kinderen meer problemen laten zien op internaliserend en externaliserend gebied (Størksen, Røysamb, Holmen, & Tambs, 2006)

Relatiekwaliteit in intacte gezinnen

Uit onderzoek komt naar voren dat de relatiekwaliteit tussen ouder en kind gemiddeld beter is in intacte gezinnen dan in gescheiden gezinnen (Hakvoort, Bos, Balen, & Hermanns, 2010). Ouder-kind relaties zijn belangrijk voor de kwaliteit en individuele ervaring van andere persoonlijke relaties bij adolescenten (Riggio, 2004). Een positieve ouder-kind relatie in een intact gezin wordt gekenmerkt door warmte, acceptatie, positieve open ouder-kind communicatie en een veilige ouder-kind gehechtheid. Deze kenmerken komen overeen met positieve gevolgen voor adolescenten, zoals lagere internaliserende en externaliserende problemen, minder middelengebruik, minder risicovol seksueel gedrag, hogere academische prestaties, hogere psychosociale

competenties en een betere geestelijke gezondheid (Zhou, Sandler, Millsap, Wolchik, & Dawson-McClure, 2008; Steinberg, 2001). Adolescenten ontwikkelen zich dus gemiddeld genomen beter in een gehuwd gezin met een goede ouder-kind relatie (Manning & Lamb, 2003).

Hoewel vaders en moeders een gelijke houding hebben ten opzichte van het ouderschap, blijkt consequent dat moeders twee tot drie keer zoveel tijd doorbrengen met de kinderen dan de vaders (Craig, 2006). Door deze tijdsverdeling blijkt dat moeder gemiddeld genomen vaak een warmere en diepere band hebben met de kinderen dan de vaders (Craig, 2006). Het is van belang om onderscheid te maken tussen de vader-kind relatie en moeder-kind relatie.

De moeder-kind relatie is van groot belang voor de ontwikkeling van kinderen en adolescenten. De relatie tussen moeder en kind heeft invloed op verschillende ontwikkelingsgebieden en de levenssatisfactie van het kind (Shaw, 2010; Levin & Currie, 2010). Ook laat onderzoek zien dat getrouwde moeders en hun kinderen meer positieve gedragingen vertonen dan niet-getrouwde moeders of alleenstaande moeders en hun kinderen (Aronson & Huston, 2004). Dit heeft een positieve uitwerking op de moeder-kind relatie (Aronson & Huston, 2004).

De aanwezigheid van een vader is belangrijk voor de ontwikkeling van een kind, voornamelijk door kinderen een onbevreesde houding aan te leren, wat later in het volwassen leven kan helpen in het persoonlijke succes (Paquette, 2004; Hawkins, Amato, & King, 2006). King en Sobolewski (2006) hebben aangetoond dat een positieve vader-kind relatie samenhangt met minder externaliserend en internaliserend gedrag bij kinderen en adolescenten. Tevens blijkt er samenhang te zijn tussen een goede relatiekwaliteit tussen vader en kind en minder schooluitval (Menning, 2006).

Relatiekwaliteit gescheiden gezinnen

Uit onderzoek is gebleken dat een echtscheiding gemiddeld genomen een negatief effect kan hebben op de relatiekwaliteit tussen ouder en kind (Kalmijn, 2012). Ouderlijke conflicten kunnen samenhangen met een verminderd welbevinden van betrokkenheid bij de kinderen (Van der Valk, Spruijt, De Goede, Meeus, & Maas, 2004; Pruett, Williams, Insabella, & Little, 2003). Kinderen kunnen negatieve gevolgen van de echtscheiding en conflicten ondervinden. Dit kan zorgen voor problemen in de kwaliteit van de ouder-kind relatie, waardoor dit zou kunnen zorgen voor een verslechterd functioneren van het kind (Grych, 2005).

Gemiddeld genomen is de relatie met moeder na een echtscheiding beter dan de relatie met vader (Kalmijn, 2012; Polak & Saini, 2015). Desalniettemin wordt de relatie tussen moeder en kind vaak negatief beïnvloed, omdat kinderen door stress en angst vaak internaliserende en externaliserende problematiek vertonen (Wolchik et al., 2002).

Een echtscheiding wordt door Petes en Ehrenberg (2008) gezien als een groot risico voor het behouden van een goede vader-kind relatie. Uit onderzoek is gebleken dat vaders na een echtscheiding mogelijk tekort komen in het tonen van empathie, warmte en cognitief begrip over het gezichtspunt van kinderen (Polak & Saini, 2015). Dit heeft een negatief effect op de vader-kind relatie.

Rol van het geslacht

Het geslacht van het kind kan een belangrijke en complexe rol spelen binnen de aanpassing van het kind aan de situatie na scheiding (Snyder, 1998). Uit onderzoek blijkt dat de moeder-dochter relatie gemiddeld genomen hechter en intiemer is dan de moeder-zoon relatie. Dit geldt niet alleen binnen intacte gezinnen maar ook binnen gescheiden gezinnen (Silverberg, Wallace, Jacobs-Lehman, Lee, & Escalante, 2004). In een intact gezin maakt de moeder meer onderscheid tussen dochter en zoon. De moeder trekt dan over het algemeen meer naar de dochter toe (Snyder, 1998). Uit ditzelfde onderzoek van Snyder (1998) komt naar voren dat wanneer jongens in de puberleeftijd komen zij gemiddeld genomen steeds meer afstand nemen van de moeder.

Onderzoek laat verschillende resultaten zien ten aanzien van de rol van het geslacht bij een vader-kind relatie. Dit kan komen doordat elk kind anders reageert op een scheiding (Videon, 2002). Uit onderzoek van Amato (2009) blijkt dat jongens vaker onder de voogdij van vader vallen dan meisjes. Als jongens de keuze hebben bij wie zij willen wonen, wil het merendeel gemiddeld genomen liever bij hun vader wonen (Videon, 2002). Dit kan volgens Videon (2005) komen doordat jongens over het algemeen meer last hebben van het verliezen van een vader dan meisjes. Zij raken dan het mannelijke voorbeeldmodel kwijt en vinden het prettig om bij een man vertrouwen te vinden voor bijvoorbeeld advies (Trinder, 2008). Jongens trekken dus na een scheiding gemiddeld meer naar hun vader toe dan meisjes.

Dit onderzoek

In dit onderzoek wordt nagegaan of de ouder-kind relatie een positief samenhangt met het functioneren van het kind na een scheiding. De algemene vraagstelling van deze thesis luidt: Zijn er verschillen tussen intacte en gescheiden gezinnen in de kwaliteit van de ouder-kind relatie bij jongeren van 12 tot 16 jaar? Deelvragen bij deze hoofdvraag zijn: 1a). Is er een verschil in kwaliteit van de relatie met moeder tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen? 1b). Speelt het geslacht van de adolescent een rol bij het verschil in de kwaliteit van de relatie tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen? 2a). Is er een verschil in kwaliteit van de relatie met vader tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen? 2b). Speelt het geslacht van de adolescent een rol bij het verschil in de kwaliteit van de relatie tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen? Op basis van de hierboven beschreven literatuur luidt onze hypothese: De relatiekwaliteit met beide ouders is beter in intacte gezinnen dan in gescheiden gezinnen.

Methoden

Steekproef

De respondenten ($N = 512$, 238 meisjes, 274 jongens) zijn leerlingen van scholen in het voorgezet onderwijs ($n = 9$) en hebben een leeftijd tussen de twaalf en zestien jaar ($M = 13.36$, $SD = 1.02$). De respondenten kunnen uit verschillende woonsituaties komen, dit onderzoek richt zich op respondenten uit gescheiden ($n = 126$) en intacte gezinnen ($n = 392$). De spreiding van de respondenten is groot omdat er op verschillende scholen met verschillende niveaus (VMBO, havo, vwo, atheneum, gymnasium) vragenlijsten zijn afgenomen.

Procedure

Binnen dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een aselekt getrapte steekproef. Er is contact gezocht met verschillende scholen uit verschillende omgevingen in Nederland. Binnen deze scholen worden willekeurig drie á vier klassen van leerjaar 1 tot en met 3 gekozen om deel te nemen aan dit onderzoek. Uiteindelijk worden er ongeveer twintig scholen benaderd en in totaal doen er ongeveer 60 klassen mee aan het onderzoek.

De data voor het onderzoek worden verzameld aan de hand van een vragenlijst, die bij een steekproef is afgenomen. Deze vragenlijst bestaat uit open en gesloten vragen. In de vragenlijst zijn de vragen opgedeeld in de volgende domeinen: de situatie van de leerling, het gezin waar de leerling uit komt, de relatie met de vader en moeder en het gedrag en de gevoelens van de leerling. Na het verzamelen van deze data, worden deze data ingevoerd in een SPSS bestand.

Instrumenten

De anonieme vragenlijst die gebruikt wordt is: Scholieren en gezinnen, Vragenlijst voor scholieren 2016 (Van der Valk, 2016). Om een beeld te krijgen van de participant zijn de vragen in verschillende niveaus ingedeeld: algemeen, kind-ouders, school, gevoel en gedrag, gezin na de scheiding en intacte gezinnen. Door de opzet van de vragenlijst, is het mogelijk om een vergelijking te maken tussen gescheiden en intacte gezinnen (Landsheer, Hart, De Goede, & Van Dijk, 2003).

Om de relatiekwaliteit tussen ouder en kind te meten is de vragenlijst Child Behaviour Questionnaire (CBQ) gebruikt (Schum & Stolberg, 2007). Deze vragenlijst bevat 86 items en meet coparenting interacties en opvoedingsgedrag bij gescheiden ouders, vanuit de beleving van het kind. De CBQ heeft 12 subschalen. Om de relatiekwaliteit tussen ouder en kind te meten worden de subschalen warmte en ouder-kind communicatie gebruikt (Schum & Stolberg, 2007). De vragenlijst is geschikt voor kinderen tussen 10-17 jaar (Schum & Stolberg, 2007).

Om de factoroplossing te kunnen beoordelen is er een factoranalyse uitgevoerd. De factoroplossing van relatiekwaliteit met moeder verklaart 65% van de variantie en

met vader 59% van de variantie. Er kan dus gesproken worden van een goede kwaliteit van de factoroplossing. Alle items hebben een factorlading hebben van $r \geq .70$ en mogen daarom gekwalificeerd worden als goed (Egberink, Janssen & Vermeulen, 2009-2016). De interne consistentie is getoetst met een betrouwbaarheidsanalyse. De betrouwbaarheidsanalyse geeft Cronbach's *Alfa* = .91 voor de relatiekwaliteit met moeder en Cronbach's *Alfa* = .85 voor de relatiekwaliteit met vader. De betrouwbaarheid kan daarmee als goed gekwalificeerd worden, dit mag vanaf .70.

Analyseprocedure

Een aantal belangrijke begrippen uit de onderzoeksvraag worden binnen deze paragraaf toegelicht. Onder intacte gezinnen worden gezinnen verstaan waarvan de ouders nog bij elkaar zijn en waarbij de kinderen bij beide ouders op één adres wonen (De Graaf, 2011). Gescheiden gezinnen worden daardoor gedefinieerd als gezinnen waarvan de ouders niet meer bij elkaar zijn en op aparte adressen wonen (De Graaf, 2011).

De vier deelvragen worden met twee verschillende analysetechnieken geanalyseerd. Voor de deelvragen 1a en 2a wordt er gebruik gemaakt van de analysetechniek t-toets voor onafhankelijke groepen (independent samples). Bij een t-toets voor onafhankelijke groepen en een alpha-level van 0.05 is het verschil significant wanneer de t-waarde groter is dan de kritieke waarde van t, of wanneer de p-waarde kleiner is dan het alpha-level (Gravetter & Wallnau, 2013).

Voor de deelvragen 1b en 2b, wordt er gebruik gemaakt van de analysetechniek twee-weg ANOVA. Het geslacht van het kind is een dichotome variabele (van nominaal niveau), of het intacte of gescheiden gezinnen betreft ook en de relatiekwaliteit kan worden opgevat als intervalvariabele (Gravenetter & Wallnau, 2013). Bij een twee-weg ANOVA en een alpha-level van 0.05 is het verschil significant wanneer de F-waarde groter is dan de kritieke waarde van F, of wanneer de p-waarde kleiner is dan het alpha-level (Gravetter & Wallnau, 2013).

Resultaten

Deelvraag 1a: Is er een verschil in kwaliteit van de relatie met moeder tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen?

Een t-toets voor onafhankelijke groepen laat zien dat de gemiddelde relatiekwaliteit met moeder verschilt tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. De uitkomsten van de t-toets zijn te zien in Tabel 1. De t-toets toont een significant verschil ($t(515) = 2.47, p = .014$). Hieruit blijkt dat adolescenten uit gezinnen na een scheiding de relatie met hun moeder significant lager beoordelen dan hun leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen.

Tabel 1.

Uitkomsten van de t-toets voor onafhankelijke groepen voor relatiekwaliteit met moeder tussen intacte en gescheiden gezinnen

		Levene's	Test	t-			
		F	Sig.	T	Df	Sig. (2-	Gemiddeld
						tailed)	verschil
Relatiekwaliteit met moeder	Gelijke varianties aangenomen	3.48	.063	2.47	515	.014	.20

*Noot: met een betrouwbaarheidsinterval van 95%

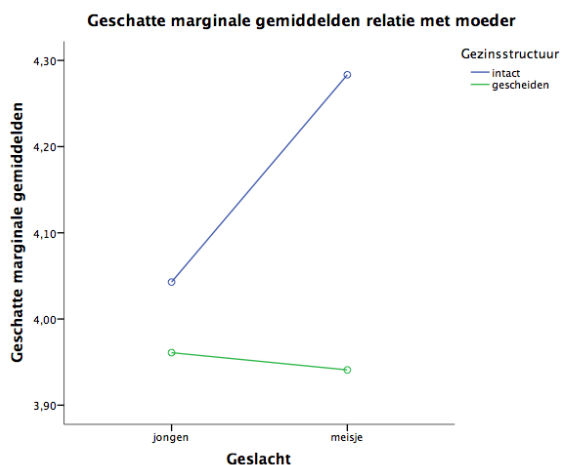
Deelvraag 1b: Speelt het geslacht van de adolescent een rol bij het verschil in de kwaliteit van de relatie tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen?

Bij deze deelvraag is een tweeweg ANOVA uitgevoerd waarbij gezinsstructuur en geslacht de 'fixed factors' zijn en de relatie met moeder de onafhankelijke variabele. Voor het uitvoeren van de tweeweg ANOVA zijn de assumpties gecontroleerd.

Over het algemeen beoordelen jongeren uit een intact gezin de relatie met moeder beter ($M = 4.15$) dan jongeren uit gescheiden gezinnen ($M = 3.95$). Meisjes uit een intact gezin rapporteren over het algemeen een betere relatie met de moeder ($M = 4.28$) dan jongens ($M = 4.04$). In gescheiden gezinnen rapporteren juist jongens gemiddeld een betere relatie met moeder ($M = 3.96$) dan meisjes ($M = 3.94$), dit verschil is echter niet significant.

De uitkomsten van de tweeweg ANOVA zijn te zien in Tabel 2. Hier is te zien dat er een significant hoofdeffect is van gezinsstructuur $F(1,1) = 7.06$, $p = <.01$. Dit betekent dat gemiddeld genomen de relatiekwaliteit voor zowel jongens als meisjes hoger is in intacte gezinnen dan in gescheiden gezinnen. Hoewel in Figuur 1 te zien is dat het verschil in relatiekwaliteit met moeder tussen intacte en gescheiden gezinnen voor meisjes veel groter is dan voor jongens, is het interactie-effect tussen gezinsstructuur en geslacht niet significant.

Figuur 1. Geschatte marginale gemiddelden Relatie met moeder.

Tabel 2.

Hoofd-effecten en interactie-effect voor relatie met moeder en vader

Bron	Type III Som van de kwadraten	df	Gemiddelde kwadraten	F	Sig.
Relatie met moeder					
Gecorrigeerde model	9.323	3	3.108	5.19	.002
Intercept	6188.662	1	6188.662	1033.71	.000
Geslacht	1.142	1	1.142	1.91	.168
Gezinsstructuur	4.231	1	4.231	7.06	.008
Geslacht*Gezinsstructuur	1.595	1	1.595	2.66	.103
Error	304.290	508	.599		
Totaal	8926.827	512			
Gecorrigeerde totaal	313.614	511			
Relatie met vader					
Gecorrigeerde model	10.408	3	3.469	4.879	.002
Intercept	5318.051	1	5318.051	7478.555	.000
Geslacht	.195	1	.195	.274	.601
Gezinsstructuur	9.289	1	9.289	13.063	.000
Geslacht*Gezinsstructuur	.952	1	.952	1.339	.248
Error	360.531	507	.711		
Totaal	7951.334	511			
Gecorrigeerde totaal	370.939	510			

Deelvraag 2a: Is er een verschil in kwaliteit van de relatie met vader tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen?

Uit de t-toets voor onafhankelijke groepen blijkt dat de gemiddelde relatiekwaliteit met vader verschilt tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. De uitkomsten van de t-toets zijn te zien in Tabel 1. De uitkomsten van de t-toets zijn te zien in Tabel 2. Uit de t-toets is gebleken dat er een significant verschil is, $t(166.02) = 3.09, p = .002$. Uit deze gegevens is te concluderen dat jongeren uit intacte gezinnen de relatiekwaliteit met vader gemiddeld gezien hoger beoordelen dan jongeren uit gescheiden gezinnen.

Tabel 3.

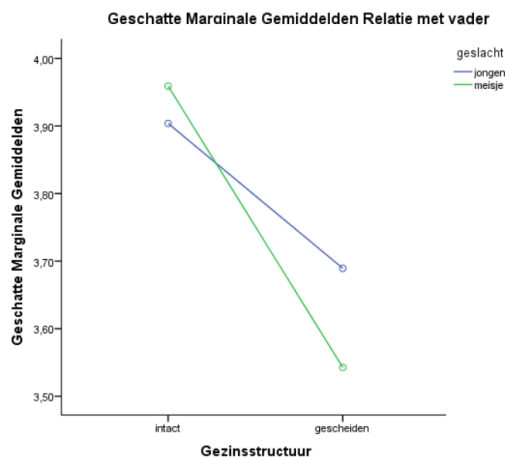
Uitkomsten van de t-toets voor onafhankelijke groepen op de variabele relatiekwaliteit met vader (gemiddelde warmte en communicatie).

		Levene's Test		t-toets*			
		F	Sig.	T	df	Sig. (2-tailed)	Gemiddeld verschil
Relatiekwaliteit met vader	Gelijke varianties niet aangenomen	14.36	.000	3.09	166.02	.002	.32

*Noot: Met een betrouwbaarheidsinterval van 95%

Deelvraag 2b: Speelt het geslacht van de adolescent een rol bij het verschil in de kwaliteit van de relatie tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen?

Meisjes uit intacte gezinnen beoordelen de relatie met hun vader gemiddeld genomen beter ($M = 3.96$) dan meisjes uit gescheiden gezinnen ($M = 3.54$). Jongens uit intacte gezinnen beoordelen de relatie met hun vader gemiddeld genomen beter ($M = 3.90$) dan jongens uit gescheiden gezinnen ($M = 3.69$). De uitkomsten van de tweeweg ANOVA zijn te zien in Tabel 2. Voor het uitvoeren van de tweeweg ANOVA zijn de assumpties gecontroleerd. Er is een significant hoofdeffect te zien van gezinsstructuur $F(1, 507) = 13.06, p = .000$. Dit betekent dat de relatiekwaliteit met vader door zowel jongens als meisjes slechter wordt beoordeeld in gescheiden dan in intacte gezinnen. In Figuur 2 is echter wel een interactie effect te zien tussen geslacht en gezinsstructuur omdat de lijnen elkaar kruisen. Dit geeft een interactie effect aan, de resultaten van de tweeweg ANOVA laat echter zien dat dit niet significant is. Dit betekent dat er een verschil zou zijn tussen jongens en meisjes in het beoordelen van de relatiekwaliteit met vader.

Figuur 2. Geschatte marginale gemiddelden Relatie met vader.

Conclusie en discussie

Conclusie

De algemene vraagstelling van deze thesis luidt: Zijn er verschillen tussen intacte en gescheiden gezinnen in de kwaliteit van de ouder-kind relatie bij jongeren van 12 tot 16 jaar? In dit onderzoek is nagegaan of er verschillen zijn in de relatiekwaliteit tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Daarbij is gekeken naar het verschil tussen de moeder-kind en de vader-kind relatie, maar ook naar mogelijke verschillen die te maken hebben met het geslacht van het kind. Het doel van dit onderzoek was om er achter te komen of er verschillen zijn in relatiekwaliteit tussen intacte en gescheiden gezinnen. De verwachting vanuit de literatuur was daarbij dat deze verschillen significant aanwezig zouden zijn. Hieronder worden de uitkomsten van de deelvragen besproken.

Deelvraag 1a: Is er een verschil in kwaliteit van de relatie met moeder tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen?

De verwachting op basis van literatuur was dat er een verschil zou zijn in de relatiekwaliteit met moeder tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Er bleek inderdaad een significant verschil. Gemiddeld genomen beoordelen jongeren, in dit onderzoek, uit intacte gezinnen de relatiekwaliteit met hun moeder hoger dan jongeren uit gescheiden gezinnen. Dit komt overeen met wat eerder onderzoek laat zien. De relatiekwaliteit tussen ouder en kind in intacte gezinnen is gemiddeld beter (Hakvoort, Bos, Balen & Hermanns, 2010). Getrouwde moeders en hun kinderen vertonen meer positieve gedragingen dan niet-getrouwde of alleenstaande moeders en hun kinderen en dit heeft voor getrouwde moeders en hun kinderen een positieve uitwerking op de moeder-kind relatie (Aronson & Huston, 2004). Ook blijkt na een scheiding de relatie met moeder gemiddeld genomen minder verslechterd dan de relatie met vader (Kalmijn, 2012; Polak & Saini, 2015). Ook dit komt in dit onderzoek naar voren. De gemiddelde beoordeling van de relatiekwaliteit tussen moeder-kind is hoger en verslechtert minder dan tussen vader-kind.

Deelvraag 1b: Speelt het geslacht van de adolescent een rol bij het verschil in de kwaliteit van de relatie tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen?

De verwachting op basis van literatuur was dat er een verschil zou zijn in de relatiekwaliteit met moeder tussen jongens en meisjes uit intacte en gescheiden gezinnen. Het interactie-effect was niet significant dus het geslacht van de adolescent speelt geen rol bij het verschil in kwaliteit van de relatie met moeder tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. Uit onderzoek blijkt dat de moeder-dochter relatie hechter en intiemer is dan de moeder-zoon relatie. Dit geldt niet alleen binnen intacte gezinnen maar ook binnen gescheiden gezinnen (Silverberg et al., 2004). Meisjes in intacte gezinnen beoordelen de relatie met moeder gemiddeld genomen beter dan jongens blijkt uit de resultaten, echter geldt dit niet voor gescheiden gezinnen. Daar beoordelen jongens de relatie met moeder gemiddeld genomen beter dan meisjes. In intacte gezinnen is de relatie tussen moeder en zoon gemiddeld beter dan bij gescheiden gezinnen (Snyder, 1998), dit blijkt ook uit de resultaten van dit onderzoek. Jongens uit intacte gezinnen beoordelen de relatie met moeder beter dan jongens uit gescheiden gezinnen. Echter, in intacte gezinnen maakt de moeder meer onderscheid tussen dochter en zoon. De moeder trekt dan over het algemeen meer naar de dochter toe dan naar de zoon (Snyder, 1998). Dit lijkt ook uit de resultaten naar voren te komen: meisjes uit intacte gezinnen beoordelen de relatie met moeder gemiddeld genomen beter dan jongens.

Deelvraag 2a: Is er een verschil in kwaliteit van de relatie met vader tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen?

De verwachting op basis van de literatuur was dat er een verschil zou zijn in de relatiekwaliteit tussen vader en kind uit intacte en gescheiden gezinnen. Er bleek inderdaad duidelijk een verschil in relatiekwaliteit van vader en kind tussen gescheiden en intacte gezinnen. Gemiddeld genomen beoordelen de jongeren uit intacte gezinnen de relatiekwaliteit met vader hoger dan jongeren uit gescheiden gezinnen.

Dit komt overeen met de literatuur. Uit de literatuur is gebleken dat de relatiekwaliteit tussen ouder en kind gemiddeld beter is in intacte gezinnen dan in gescheiden gezinnen (Hakvoort, Bos, Balen & Hermanns, 2010). Uit onderzoek is gebleken dat vaders na een echtscheiding mogelijk tekort komen in het tonen van empathie, warmte en cognitief begrip over het gezichtspunt van kinderen (Polak & Saini, 2015). Dit heeft een negatief effect op de vader-kind relatie.

Deelvraag 2b: Speelt het geslacht van de adolescent een rol bij het verschil in de kwaliteit van de relatie tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen?

De verwachting op basis van literatuur was dat er een verschil zou zijn tussen de rol van het geslacht in de kwaliteit van de relatie met vader. De output van de tweeweg ANOVA laat geen significant interactie effect tussen gezinsstructuur en geslacht zien,

waardoor de hypothese kan worden verworpen. Volgens Petes en Ehrenberg (2008) heeft een echtscheiding vaak een negatieve invloed op het behouden van een goede vader-kind relatie. De relatie met vader behouden na een scheiding is over het algemeen moeilijker vergeleken met de relatie met moeder (Bokker, 2006).

Uit onderzoek is naar voren gekomen dat jongens bij een scheiding gemiddeld genomen er vaker voor kiezen om bij vader te wonen dan bij moeder (Videon, 2002). Dit heeft onder andere te maken dat volgens Trinder (2008) jongens hun vader als voorbeeld model zien. De resultaten uit het onderzoek lijken dit te bevestigen: jongens uit gescheiden gezinnen beoordelen de relatie met vader beter dan meisjes. Echter resulteert dit verschil in geslacht niet in een significant interactie effect. Opvallend is wel dat de relatiekwaliteit met vader over het algemeen in dezelfde mate verslechtert voor jongens als voor meisjes in gescheiden versus intacte gezinnen.

Discussie

Een van de beperkingen van dit onderzoek is de redelijk kleine steekproef. Waarschijnlijk zouden bij een grotere steekproef de resultaten voor de rol van geslacht in combinatie met de relatiekwaliteit met ouder wel significant zijn geweest, want dan is er sprake van een grotere power waardoor resultaten eerder significant worden. Hierdoor zou de hypothese dan wel worden aangenomen. Een andere beperking van het onderzoek is de one-reporter bias, de begrippen zijn gebaseerd op enkel één bron. Hierdoor zou de operationalisatie niet volledig kunnen zijn.

Dit onderzoek heeft niet een heel representatieve steekproef door de geringe omvang hiervan. Hierdoor kunnen de resultaten zoals hierboven beschreven mogelijk niet goed worden gegeneraliseerd naar andere personen, situaties, verschijnselen of tijdstippen.

Het instrument (een enquête) dat in dit onderzoek is gebruikt ondervindt mogelijk enige beperkingen. Er waren enkele typefouten in de enquête waardoor sommige items niet meer gebruikt konden worden in het onderzoek. Hierdoor is er bij de relatiekwaliteit voor vader één vraag minder toegepast in het onderzoek dan bij de relatiekwaliteit van de moeder. Dit kan invloed hebben gehad op de resultaten van het onderzoek.

Naast de typefouten werd het instrument door de jongeren vaak als te groot ervaren. De jongeren vonden het over het algemeen erg tijd rovend. Een aantal leerlingen heeft niet de hele enquête in kunnen vullen en de motivatie en concentratie van de jongeren nam gedurende de enquête af. Sommige jongeren vulde de enquête na enige tijd niet meer serieus in. Dit kan effect hebben gehad op de resultaten van dit onderzoek.

Dit onderzoek heeft een aantal mogelijke implicaties voor de praktijk. Uit de resultaten blijkt namelijk dat jongeren uit intacte gezinnen een betere relatie hebben met zowel vader als moeder. Er zou dus in interventies wellicht meer kunnen worden gewerkt

aan de relatiekwaliteit met beide ouders voor jongeren uit gescheiden gezinnen. Daarnaast kan er een preventieprogramma worden opgericht die ouders inlicht over het effect van scheiden op de relatiekwaliteit tussen ouder en kind na een scheiding. Met als doel dat ouders meer bewust zijn van de relatiekwaliteit met hun kind nadat ze scheiden. Uit eerder onderzoek blijkt namelijk dat een goede ouder-kind relatie belangrijk is voor de ontwikkeling van het kind (Riggio, 2004). Een positieve ouder-kind relatie heeft positieve gevolgen voor het kind zoals lagere internaliserende en externaliserende problemen, minder middelengebruik, minder risicovol seksueel gedrag, hogere academische prestaties, hogere psychosociale competenties en een betere geestelijke gezondheid (Zhou, et al., 2008; Steinberg, 2001).

Bij toekomstig onderzoek is het noodzakelijk dat er een grotere steekproef wordt getrokken. Door een grotere steekproef te trekken kun je de resultaten eerder generaliseren doordat de externe validiteit dan meer valide is. Ook de operationalisatie van begrippen zou vollediger kunnen worden uitgewerkt.

Over het algemeen kan de ouder-kind relatie tijdens een scheiding onder druk komen te staan. Door als ouders goed samen te werken en naar de kinderen te kijken, kan deze relatie zo goed mogelijk behouden blijven. Juist een goede ouder-kind relatie kan het verschil maken in de ontwikkeling van een kind.

Referenties

- Alink, L. R. A., Cicchetti, D., Kim, J., & Rogosch, F. A. (2009). Mediating and moderating processes in the relationship between maltreatment and psychopathology: mother-child relationship quality and emotion regulation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *37*, 831-843. doi: 10.1007/s10802-009-9314-4
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family*, *62*, 1269-1287. doi: 10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: an update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, *15*, 355-370. Retrieved from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11584788>
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, *72*, 650-660. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Amato, P. R., Kane, J. B., & James, S. (2011). Reconsidering the "good divorce". *Family Relations*, *60*, 511-524. doi: 10.1111/j.1741-3729.2011.00666.x
- Aronson, S. R., & Huston, A. C. (2004). The Mother-Infant Relationship in Single, Cohabiting, and Married Families: A Case for Marriage? *Journal of Family Psychology*, *18*, 5-18. doi: 10.1037/0893-3200.18.1.5
- Bokker, P. (2006). Factors that influence the relationships between divorced fathers and their children. *Journal of Divorce & Remarriage*, *45*, 157-172. doi: 10.1300/J087v45n03_08
- Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender and Society*, *20*, 259-281. doi: 10.1177/0891243205285212
- Crawford, T. N., Cohen, P., Midlarsky, E., & Brook, J. S. (2001). Internalizing symptoms in adolescents: Gender differences in vulnerability to parental stress and discord. *Journal of Research on Adolescence*, *11*, 95-118. doi: 10.1111/1532-7795.00005
- Davies, P. T., & Lindsay, L. L. (2004). Interparental Conflict and Adolescent Adjustment: Why Does Gender Moderate Early Adolescent Vulnerability? *Journal of Family Psychology*, *18*, 160-170. doi: 10.1037/0893-3200.18.1.160
- Egberink, I. J. L., Janssen, N. A. M., & Vermeulen, C. S. M. (2009-2016). COTAN Documentatie (www.cotandocumentatie.nl). Amsterdam: Boom test uitgevers.
- De Graaf, A. (2006). Scheiden: de partners, de kinderen en de contacten. *Demos*, *22*, 26-28. Retrieved from: <http://www.cbs.nl/NR/ronlyres/D7F31A5F-FD10-40E1-A38E-1EFD8918A6B8/0/2005k4b15p039art.pdf>
- Graaf, A. De (2011). Gezinnen in cijfers. In SCP (Ed.), *Gezinsrapport 2011*, blz. 35-61. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

- Gravetter & Wallnau, (2013). *Statistics for the Behavioral Sciences*, 9th ed. London: Thomson Wadsworth.
- Grych, J. H. (2005). Interparental conflict as a risk factor for child maladjustment: Implications for the Development of Prevention programs. *Family Court Review*, 43, 97–108. doi:10.1111/j.1744-1617.2005.00010.x
- Hakvoort, E. M., Bos, H. M. W., Balen, Van F., & Hermanns, J. M. A. (2010). Family Relationships and the Psychosocial Adjustment of School-Aged Children in Intact Families. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*, 171, 182-201. doi:10.1080/00221321003657445
- Harrist, A.W., Pettit, G.S., Dodge, K.A. & Bates, J.E. (1994). Dyadic Synchrony in Mother-Child Interaction: Relation with Children's Subsequent Kindergarten Adjustment. *Family relations*, 43, 417 – 424.
- Hawkins, D. N., Amato, P. R., & King, V. (2006). Parent-Adolescent Involvement: The Relative Influence of Parent Gender and Residence. *Journal of Marriage and Family*, 68, 125-136. doi: 10.1111/j.1741-3737.2006.00238.x
- Hetherington, E. M. (2003). Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families. *Childhood*, 10, 217-236. doi: 10.1177/0907568203010002007
- Kalmijn, M. (2012). Long-Term Effects of Divorce on Parent-Child Relationships: Within-Family Comparisons of Fathers and Mothers. *Oxford Journals, European Sociological Review*, 29, 888-898. Retrieved from: <http://esr.oxfordjournals.org/content/29/5/888.short>
- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives. *Family Relations*, 52, 352-362. doi: 10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x
- Kim, J., & Cicchetti, D. (2004). A longitudinal study of child maltreatment, Mother-child relationship quality and maladjustment: The role of self-esteem and social competence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 341-354. doi: 10.1023/B:JACP.0000030289.17006.5a
- King, V., & Sobolewski, J. M. (2006). Nonresident fathers' contributions to adolescent well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68, 537-557. doi: 10.1111/j.1741-3737.2006.00274.x
- Landsheer, H., 't Hart, H., De Goede, M., & Van Dijk, J. (2003). *Praktijkgestuurd onderzoek: Methoden van Praktijkonderzoek*. Groningen: Stenferd Kroese.
- Levin, K. A., & Currie, C. (2010). Family structure, mother-child communication, father-child communication, and adolescent life satisfaction. *Health Education*, 110, 152-168. doi:: 10.1108/09654281011038831

- Lindsey, E. W., Colwell, M. J., Frabutt, J. M., & MacKinnon-Lewis, C. (2006). Family conflict in divorced and non-divorced families: Potential consequences for boys' friendship status and friendship quality. *Journal of Social and Personal Relationships, 23*, 45-63. doi: 10.1177/0265407506060177
- Luedemann, M. B., Ehrenberg, M. F., & Hunter M. A. (2008). Mothers' Discussions with Daughters Following Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage, 46*, 29-55, doi: 10.1300/J087v46n01_03
- Luedemann, M. B., Ehrenberg, M. F., & Hunter, M. A. (2006). Mothers' discussions with daughters following divorce: young adults reflect on their adolescent experiences and current mother-daughter relations. *Journal of Divorce and Remarriage, 46*, 29-55. doi: 10.1300/J087v46n01_03
- Manning, W. D., & Lamb, K. A. (2003). Adolescent well-being in cohabiting, married and single-parent families. *Journal of Marriage and Family, 65*, 876-893. doi: 10.1111/j.1741-3737.2003.00876.x
- McGue, M., Elkins, I., Walden, B., & Iacono, W. G. (2005). Perceptions of the parent-adolescent relationship: a longitudinal investigation. *Developmental psychology, 41*, 971. doi: 10.1037/0012-1649.41.6.971
- Menning, C. L. (2006). Nonresident fathering and school failure. *Journal of Family Issues, 27*, 1356-1382. doi: 10.1177/0192513X06290038
- Mone, J. G., & Biringen, Z. (2006). Perceived Parent-Child Alienation. Empirical Assessment of Parent-Child Relationships Within Divorced and Intact Families. *Journal of Divorce & Remarriage, 45*, 131-156. doi: 10.1300/J087v45n03_07.
- Neuman, W.L. (2014). *Understanding Research*. Harlow: Pearson Education.
- Nielsen, L. (2011). Divorced fathers and their daughters: A review of recent research. *Journal of Divorce & Remarriage, 52*, 77-93. doi: 10.1080/10502556.2011.546222
- Nielsen, L. (2013). Shared residential custody: Review of the research (Part II of III). *American Journal of Family Law, 27*, 123-137. Retrieved from: <http://static1.squarespace.com/static/5154a075e4b08f050dc20996/t/525566d0e4b0843ea38af876/1381328592419/AJFL+part+2.pdf>
- Orburch, T. L., Thornton, A., & Cancio, J. (2000). The impact of marital quality, divorce and remarriage on the relationships between parents and their children. *Marriage and Family Review, 29*, 221-246. doi: 10.1300/J002v29n04_01
- Paquette, D. (2004). Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human development, 47*, 193-219. doi: 10.1159/000078723
- Paquette, D., Carbonneau, R., Dubeau, D., Bigras, M., & Tremblay, R. E. (2003). Prevalence of father-child rough-and-tumble play and physical aggression in

- preschool children. *European Journal of Psychology of Education*, *18*, 171-189. doi: 10.1007/BF03173483
- Peris, T. S., & Emery, R. E. (2005). Redefining the Parent-Child Relationship Following Divorce. *Journal of Emotional Abuse*, *5*, 169-189. doi: 10.1300/J135v05n04_01.
- Peters, B., & Ehrenberg, M. F. (2008). The influence of parental separation and divorce on father-child relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, *49*, 78-109. doi: 10.1080/10502550801973005
- Polak, S., & Saini, M. (2015). Children Resisting Contact With a Parent Postseparation: Assessing This Phenomenon Using an Ecological Systems Framework. *Journal of Divorce & Remarriage*, *56*, 220-247, doi: 10.1080/10502556.2015.1012698
- Pruett, M. K., Williams, T. Y., Insabella, G., & Little, T. D. (2003). Family and legal indicators of child adjustment to divorce among families with young children. *Journal of Family Psychology*, *17*, 169-180. doi: 10.1037/0893-3200.17.2.169
- Richardson, S., & McCabe, M. P. (2001). Parental divorce during adolescence and adjustment in early adulthood. *Adolescence*, *36*, 467-489. Retrieved from: <http://web.b.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=4492af2-ac2f-46a3-99e1-cece3931acb7%40sessionmgr120&vid=2&hid=118>
- Riggio, H. R. (2004). Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, social support, and relationship anxiety in young adulthood. *Personal Relationships*, *11*, 99-114. doi: 10.1111/j.1475-6811.2004.00073.x
- Sandler, I. N. (2001). Quality and ecology of adversity as common mechanisms of risk and resilience. *American Journal of Community Psychology*, *29*, 19-61. doi: 10.1023/A:1005237110505
- Schum, L., & Stolberg, A. L. (2007). Standardization of the co-parenting behavior questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage*, *47*, 103-132.
- Schwartz, S. J., & Finley, G. E. (2005). Fathering in intact and divorced families: Ethnic differences in retrospective reports. *Journal of Marriage and Family*, *67*, 207-215. doi: 10.1111/j.0022-2445.2005.00015.x
- Schwartz, S. J., & Finley, G. E. (2009). Mothering, fathering and divorce: the influence of divorce on reports of and desires for maternal and parental involvement. *Family Court Review*, *47*, 506-522. doi: 10.1111/j.1744-1617.2009.01270.x
- Shaw, L. A. (2010). Divorce mediation outcome research: A meta-analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, *27*, 447-467. doi: 10.1002/crq.20006
- Silverberg, S., Wallace, S., Jacobs-Lehman, S., Lee, S. A., & Escalante, K. A. (2004). Sensitive Mother-to-Adolescent Disclosures After Divorce: Is the Experience of Sons Different From That of Daughters? *Journal of Family Psychology*, *18*, 46-57. doi: 10.1037/0893-3200.18.1.46

- Snyder, J. R. (1998). Marital conflict and child adjustment: what about gender?. *Developmental Review, 18*, 390-420. doi: 10.1006/drev.1998.0469
- Sobolewski, J. M., & Amato, P. R. (2007). Parents' Discord and Divorce, Parent-Child Relationships and Subjective Well-Being in Early Adulthood: Is Feeling Close to Two Parents Always Better than Feeling Close to One? *Social Forces, 85*, 1105-1124. doi: 10.1353/sof.2007.0056.
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen. Overzicht van recent sociaal wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. Amsterdam, SWP.
- Spruijt, E., De Goede, M., & VanderValk, I. (2004). Frequency of contact with nonresident fathers and adolescent well-being: A longitudinal Analysis. *Journal of Divorce and Remarriage, 40*, 77-90. doi: 10.1300/J087v40n03_05
- Steinberg, L. (2001). We Know Some Things: Parent-Adolescent Relationships in Retrospect and Prospect. *Journal Of Research On Adolescence, 11*, 1-19. doi: 10.1111/1532-7795.00001
- Stone, G. (2006). An exploration of factors influencing the quality of children's relationships with their father following divorce. *Journal of Divorce & Remarriage, 46*, 13-28. doi: 10.1300/J087v46n01_02
- Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T. L., & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: effects of parental divorce and distress. *Scandinavian journal of psychology, 47*, 75-84. doi: 10.1111/j.1467-9450.2006.00494.x
- Tijmstra, J., & Boeije, H. (2011). *Wetenschapsfilosofie in de context van de sociale wetenschappen*. Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers
- Trinder, L. (2008). Maternal gate closing and gate opening in post-divorce families. *Journal of Family Issues, 29*, 1298-1324. doi: 10.1177/0192513X08315362
- Van der Valk, I. (2016). *Vragenlijst voor scholieren en gezinnen 2016*.
- Van der Valk, I., Spruijt, E., De Goede, M., Meeus, W., & Maas, C. (2004). Marital status, marital process, and parental resources in predicting adolescents' emotional adjustment: a multilevel analysis. *Journal of Family Issues, 25*, 291-317. doi: 10.1177/0192513X03257429
- Videon, T. M. (2002). The Effects of Parent-Adolescent Relationships and Parental Separation on Adolescent Well-Being. *Journal of Marriage and Family, 64*, 489-503. doi: 10.1111/j.1741-3737.2002.00489.x
- Videon, T. M. (2005). Parent-Child Relationships and Children's Psychological Well-Being. Do Dads Matter? *Journal of Family Issues, 26*, 55-78. doi: 10.1177/0192513X04270262
- Wolchik, S. A., Tein, J., Sandler, I. N., & Doyle, K. W. (2002). Fear of Abandonment as a Mediator of the Relations Between Divorce Stressors and Mother-Child

Relationship Quality and Children's Adjustment Problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, 401-418. doi: 10.1023/A:1015722109114

Zhou, Q., Sandler, I. N., Millsap, R. E., Wolchik, S. A., & Dawson-McClure, S. R. (2008). Mother-child relationship quality and effective discipline as mediators of the 6 year effects of the new beginnings program for children from divorced families. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76, 579-594. doi:10.1037/0022-006X.76.4.579

Aannames ANOVA-model

1. Minimaal interval meetniveau Y en X en nominaal
2. Spreiding (variantie) van residuen per X -categorie gelijk (*homoscedastisch / homogeneity of variance*)
3. Residuen per X -categorie normaalverdeeld (*normally distributed errors*)
4. Onafhankelijkheid van waarnemingen (observaties) bij respondenten (*independence*)
5. Geen uitbijters (*outliers*) en 'te' invloedrijke respondenten (*influential cases*)